

Zadnje (četrt) poglavje knjige govori o religijski mimikriji, ki jo je avtor preučeval in razčlenjeval že v svojih prejšnjih delih. Religijsko mimikrijo Smrke opredeli kot človeško mimikrijo, ki se pojavlja v sferi religije. Seveda pa se za preprosto opredelitvijo skriva precej bolj široko razumevanje (področje implementiranja) religijske mimikrije kot družbenega pojava, katerega del so tudi verske organizacije, ki skozi svoje institucije in delovanje uveljavljajo »ideje«, ki jim kritični opazovalec upravičeno lahko pripiše značilnosti mimikretične dejavnosti. Tudi to poglavje, ki je še najbolj zaključena celota, tvorijo tri manjša podpoglavja. V prvo podpoglavje sodi poskus opredelitve religijske mimikrije, ki so mu dodani še nekateri legendarni, zgodovinski ter sodobni primeri, v drugem se avtor osredotoči na krščanstvo in njegovo »mimikretično zgodovino«, v tretjem pa govori o povezavi med religijsko mimikrijo in (post)socialistično tranzicijo. Smrke na tem mestu ugotavlja, da je s padcem komunističnih režimov v nekaterih državah prišlo do očitne spremembe gledanja posameznika na religijo. Kot enega izmed mogočih razlogov za to navaja dejstvo, da sprememba političnega sistema prinaša tudi drugačno družbeno-politično klimo v državi. Sistem vrednosti se tako spreminja. Nekatere stvari iz preteklosti postajajo spet aktualne, ljudje pa pogosto kot masa in ne izoblikovana množica sledijo novi ideji, substanci, v kateri lahko prepoznajo sebe oziroma začutijo pripadnost. Kot vidimo, je tudi v tem primeru najpomembnejše utrditi svojo eksistenco. Ali kot pravi Smrke: »ko zasije nova luč, ji stare vešče še kako sledijo«.

Družbena mimikrija s svojo izvirnostjo posega v najgloblje pore sociologije kot znanosti o družbenih pojavih in hkrati odpira prostor za nadaljnje kritike in metakritike pojavov oziroma procesov v družbi. Aktivira novo »idejo« v prid razlagi, in sicer ne samo o zakonitostih in delovanju družbe, temveč tudi o človeku kot bitju, ki svojo eksistenco opredeli kot temelj smisla resničnosti (K. Jaspers). Delo obsega več različnih pogledov na človeško mimikrijo, ki se v družboslovju bolj kot ne pojavlja kot pojem *sui generis*. Prežeto je s študijskimi napotki, predstavitevijo ključnih pojmov in opredelitev, ne manjka pa tudi raziskovalnih vprašanj za globljo analizo tematike. Priporočena literatura bralcu pomaga odgovoriti na zastavljena vprašanja. Knjiga, kot pravi avtor sam, vsebuje nekatere značilnosti učbenika, vendar si zagotovo zasluži širši krog deliteljev odgovornosti za napisano v njej (J. P. Sartre). Avtor celo apelira na bralčevo kreativnost med branjem in ga poziva k temu, da v času sprehajanja po besedilu aktivno sodeluje z iskanjem lastnih primerov in tako soustvarja avtorjevo delo.

Tina Kogovšek

Franc Mali: Epistemologija družbenih ved: razlaga in razumevanje.
Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2006.
219 strani (ISBN 961-235-257-7), 15 evrov

Kot že v uvodu opozori avtor, priznani slovenski sociolog in teoretik znanosti Franc Mali, je monografija *Epistemologija družbenih ved* namenjena kritičnemu razmisleku o epistemoloških teorijah preteklega stoletja. Ob tem želi opozoriti na še vedno aktualne razprave o spoznavni logiki in metodologiji različnih vrst znanstvenega vedenja.

Mali argumentacijo organizira okrog metodološke dileme, ki sega tako rekoč v začetke konstituiranja družbenih ved kot samostojnih znanstvenih disciplin – okrog tega, kateri je temeljni in najbolj korekten metodološki pristop za raziskovanje ter interpretacijo družbe in človeka: po vzoru naravoslovnih ved pozitivistično osnovana metoda *razlage* ali specifično družboslovna, socialnokonstruktivistična metoda *razumevanja*. Poučno se je spomniti, da je o

tej temi zelo natančno razmišljal že eden od očetov sociologije Max Weber, ki se mu pogosto in poenostavljeno pripisuje zavzemanje za psihologistično obarvano razumevanje družbenih pojavov in delovanja ljudi, dejansko pa je pri njem to metodološko načelo zastavljeno bistveno bolj kompleksno, znanstveno strogo ter v povezavi z metodo razlage. Iz Malijeve natančno zasnovane interpretacije Webrovih metodoloških spisov je moč razbrati, da je pravzaprav že ta veliki sociološki teoretik onkraj vseh sporov o najbolj ustrezni družboslovni metodologiji (ki so se kresali tako med njegovimi predhodniki kot sodobniki in še danes niso povsem preseženi) nekako »predvidek« sodobni pogled in tendence po preseganju ločevanja teh dveh pristopov ter njuni produktivni souporabi (kar je tudi stališče avtorja monografije). Še en dokaz več, da je smiselno in koristno vedno znova »obrniti se po nasvet« k sociološkim klasikom.

Poleg Webra Mali v razmišljanje o temeljnih epistemoloških načelih sodobne znanosti pritegne Karla Popperja in Thomasa Kuhna ter teoretika systemske teorije Niklasa Luhmanna. Pri Popperju se tako ne moremo izogniti metodološkemu načelu t. i. *deduktivno-hipotetične falzifikacije*, po kateri je morda najbolj znan, hkrati pa je manj splošno znano, da je odločno nastopal tako proti skrajnemu skepticizmu, iracionalizmu in relativizmu v znanosti (tipa »anything goes«) kot tudi kakršnemu koli dogmatizmu in totalitarizmu, ne le v znanosti, ampak tudi širši družbi ter tako ni branil le okopov znanosti ožje, temveč je bil načelom svobode in racionalizma v dobrem pomenu besede zavezan tudi širše.

Kuhnov pomemben prispevek v metarazmišljanjih o znanosti Mali vidi predvsem v novem načinu razmišljanja o razvoju znanosti v daljši zgodovinski perspektivi. Kuhn je razumel pomen opazovanja razvoja znanosti in njenih vsakokratnih dosežkov v konkretnem zgodovinskem in družbenem kontekstu. Kot pravi Mali, ga je pri tem zanimalo dejansko dogajanje za razliko od njegovih predhodnikov, ki so se ukvarjali predvsem z abstraktnimi, spekulativnimi modeli razvoja znanosti. S svojim pojmom *znanstvenih revolucij* je tematiko razvoja znanosti približal analognim dogajanjem v širši družbi. S tem je postavil za marsikoga »nelagodno« sliko znanosti, ki ne sledi nujno neki nekonfliktni, vnaprej predvidljivi kumulativni logiki rasti in napredka, temveč se pod to »neproblematično« površino lahko skrivajo večja ali manjša nesoglasja, spori, alternativne razlage sveta, tako konformizem kot radikalni prelomi s starim vedenjem, stranski zdrsi in slepe ulice, ter da to dogajanje ni naključno, temveč ima svoje vzroke in ga je treba gledati v specifičnem zgodovinskem kontekstu.

Svoje ugotovitve avtor v sklepu zapelje izven ožjega teoretiziranja o epistemologiji sodobne znanosti in jih postavi v kontekst znanosti kot dejavnosti, ki se vedno dogaja v točno določenem družbenem kontekstu, iz katerega ne more in niti ne sme izstopiti, če naj bi bila tudi širše družbeno odgovorna in odzivna na probleme sodobne družbe. Še toliko bolj so novi razmisleki o temeljnih predpostavkah znanstvenega raziskovanja potrebni, ker po Malijevem mnenju znanost v novejšem času prehaja v novo razvojno fazo, za katero je značilno tudi brisanje meja v različnih pomenih – med različnimi vrstami raziskovanja (temeljno, aplikativno, razvojno), med različnimi znanstvenimi disciplinami in ne nazadnje tudi brisanje meja med znanostjo kot posebnim, avtonomnim, morda včasih tudi vase zaprtim sistemom ter širšo družbo oziroma javnostjo, ki znanost vedno bolj kliče k odgovornosti ter se želi dejavneje vključiti v razprave o širših družbenih in etičnih posledicah njenega početja.

Knjiga Franca Malija tako prinaša miselno zahtevne, a teoretsko in terminološko natančne ter kritične razmisleke o temeljnih komponentah teorij znanosti najbolj pomembnih filozofov znanosti 20. stoletja in opozarja na ne nujno nove, a še vedno aktualne dileme sodobne znanosti, nad katerimi bi se vsak raziskovalni praktik moral vsaj vsake toliko časa zamisliti in kritično samoreflektirati svoje početje. Pri tem teh pomembnih mislecev ne izpostavlja ločeno, temveč njihove ideje skozi medsebojno primerjavo in kritično refleksijo nekaterih njihovih razlagalcev (kot tudi v kontekstu njihovih predhodnikov, ki so pomembno vplivali nanje oziroma predstavljajo relevantno zgodovinsko dediščino njihovega teoretiziranja) postavi v novo, svežo luč ter med njimi ne najde le razlik, ampak tudi pomembne podobnosti. Še najbolj očitno se niti sorodnih

idej povežejo v pregledu nekaterih za epistemološke razprave relevantnih idej Luhmanna, v katerih je najti stične točke tako z Webrom kot s Popperjem.

Mali osebnosti in teoretske dosežke Webra, Popperja, Kuhna in Luhmanna na področju epistemologije znanosti prikaže v kontekstu njihovega časa, hkrati pa opozori na točke, kjer so bili ti misleci zmožni »videti dlje« in tedanje stanje duha tudi presehati. Najnovejše Malijevo monografsko delo je tako dobrodošlo in pomembno branje za katerega koli znanstvenoraziskovalnega profesionalca, pa tudi kakšnega radovednejšega, ambicioznejšega študenta ali laika, ki si želi bolj poglobljen, natančnejši in kritičen vpogled v temeljne predpostavke znanstvenega raziskovanja.

Mitja Durnik

Primož Šterbenc: Šiiti: geneza, doktrina in zgodovina odnosov s suniti. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2005. 572 strani (ISBN 961-235-203-8), 22,95 evrov

Knjiga Primoža Šterbenca *Šiiti: geneza, doktrina in zgodovina odnosov s suniti* je vsaj poskus razumeti zgodovinsko okolje Iraka, če že ni temeljita analiza tega okolja. Je tudi pravo nasprotje »komercialnim« in »instantnim« analizam, ki prevladujejo v medijih. Avtor z veliko natančnostjo pristopa k problemu, v katerem je bil prelomni dogodek padec iraškega diktatorja Sadama Huseina, do katerega je prišlo s pomočjo t. i. koalicije voljnih, ki pa je vendarle le še poglobil konflikt med šiitsko in sunitsko skupnostjo.

V začetnem delu knjige avtor poleg opredelitve nastavkov raziskovanja in glavnih pojmov podaja osnovno informacijo o »razodetju« – embrionalni obliki nove monoteistične religije: v letu 610 v mesecu ramadanu naj bi Mohamed v osami na gori Hira doživel božansko razodetje, in rojen je bil islam – nova religija. Prerok Mohamed je razumel božji glas kot razodetje, poslanstvo, da je njegova življenjska vloga postati in biti božji glasnik. Razodetja naj bi sprejemal vse do svoje smrti in so zbrana v sveti knjigi Koran. Koran je neke vrste zbir odgovorov in vodil za življenje muslimanov, vendar, kot poudarja Šterbenc, ta pravila niso sestavljena sistematično, temveč so zapisana v verzih, ki so si večkrat nasprotujoči. Strokovnjaki za Koran so uvedli pravilo abrogacije, ki določa, da najpozneje razodeti verz odpravlja veljavnost prejšnjih, če gre za isto zadevo. Po ostrih teoloških sporih je prevladalo prepričanje, da je sveta knjiga »neustvarjena« in »večna«. Obenem se je razvila dogma o »neposnemljivosti« Korana. Po smrti Mohameda Koran veljal za edini vir islamskega prava, pozneje je bil dopolnjen le še s hadisi. *Al Hadis* pomeni tradicijo in poročilo o izjavah in dejanjih preroka Mohameda, *suna*, ki vsebuje celoten sklop hadisov, pa so pravila, ki jih je prerok postavil s svojih zglednim ravnanjem.

Šterbenc navaja, da je prišlo do cepitve na sunite in šiite predvsem zaradi različnih mnenj o nasledniku preroka Mohameda. Del vernikov (pozneje v razvoju suniti) je menil, da mora biti naslednik izbran na podlagi soglasja – *džama* ('p riti skupaj'), poznejša šiitska skupnost pa je zagovarjala tezo izbora po načelu genealogije – teza, da mora naslednik velikega preroka izhajati iz njegove rodovne skupnosti, tj. iz klana Hašim. Konflikt glede naslednika je, tako avtor, vseboval tudi religijsko-ideološko različne poglede na to, kako naj se vzpostavi idealna muslimanska skupnost, kar pomeni, da gre tudi za pravno vprašanje. Poznejši suniti so menili, da skupnost lahko postane idealna z doslednim spoštovanjem islamskega prava – ne oziraje se na lastnosti in izvor voditelja, ki naj bi bil zgolj zaščitnik islamskega prava. Razlaga poznejših šiitov pa je govorila o tem, da je bil prerok karizmatičen voditelj, ki je imel posvetno in duhovno